

Pražák, Richard

Ke stykům Františka Dobromysla Trnky se Slovenskem a Uhrami : (z korespondence Frant. D. Trnky a Martina Hamuljaka)

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. D, Řada literárněvědná. 1960, vol. 9, iss. D7, pp. [200]-208

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/107786>

Access Date: 17. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

RICHARD PRAŽAK

KE STÝKŮM FRANTIŠKA DOBROMYSLA TRNKY SE SLOVENŠKEM A UHRAMI

(Z korespondence Frant. D. Trnký a Martina Hamuljaka)

V archívu Slovenského národního musea v Martině je v pozůstalosti Martina Hamuljaka uloženo několik dopisů, které mu v letech 1827—1828 poslal František D. Trnka. Tyto listy obsahují cenné údaje o stycích české obrozenské generace na Moravě s Kollárovou a Hamuljakovou skupinou v Pešti. Přinášejí i některé nové podněty k hodnocení tzv. moravského separatismu, zejména jeho významu pro slovenské národní hnutí.¹

V počátečním údobí moravského jazykového separatismu nacházíme u některých jeho představitelů (např. u Frant. D. Trnký a Frant. Sušila, který se později přidal na stranu odpůrců separatismu) kladné rysy v zájmu o lidovou tvorbu i v úsilí o úzkou spolupráci se Slováky. Trnka a jeho druhové spatřovali v součinnosti se Slováky protíváhu k centralizačním tendencím pražského liberálního vedení. Odtud pramenily i Trnkovy pokusy o vytvoření jakési česko-moravsko-slovenštiny, v níž by byly prvky české, moravské i slovenské. Dnes už není třeba dokazovat nereálnost takových pokusů; avšak ještě v době, která bezprostředně předcházela vzniku spisovné slovenštiny, byly tyto názory přijímány se sympatiemi mnohými štúrovci, kteří v nich viděli podporu svého kroku.

Trnka ve svých návrzích na reformu spisovné češtiny, které nejúplněji vyožil ve spisku *O českém jazyku spisovném* (Brno 1831), navazoval na reformní požadavky Kollárovy a Šafaříkovy, vyslovené v předmluvě k *Pisním světským lidu slovenského v Uhřích* (sv. I, Pešť 1823). Kollár a Šafařík tam navrhovali, aby se čeština přiblížila slovenštině přibíráním slovakismů a stala se tím srozumitelnější a přitažlivější pro slovenské čtenáře.² Stejný cíl sledoval i Trnka v obohacování češtiny o prvky moravských a slovenských nářečí. Jeho záměrem nebylo odtržení od Čechů vytvořením jakési „moravštiny“, odlišné od češtiny.³ Chyba byla v tom, že vycházel z nevědeckého, iluzorního hlediska jazykové „nerovnoprávnosti“ mezi Čechy, Moravany a Slováky. Poznání nereálnosti opravných pokusů Kollárových a Trnkových bylo později také jedním z dílčích momentů, který vedl Štúra a jeho druhy ke spisovné slovenštině. Moravský jazykový separatismus zůstal utopit, neboť nebyl podmíněn vědomím etnické odlišnosti od Čechů, jak tomu bylo u Slováků při kodifikaci spisovné slovenštiny, nýbrž jen snahou po větším uplatnění v českém národním hnutí. Byl dilem nevraživosti vůči hlavnímu centru, která se v případě moravského jazykového separatismu projevila lokálně patriotickým prosazováním dialektismů ve společném jazyce českém.⁴ Byl také projevem celkové slabosti českého národního hnutí na Moravě, které hledalo protíváhu k pražskému liberálnímu vedení v blízkém spojení se Slováky. O slovako-filských tendencích mladé české obrozenecké generace na Moravě pojednal v sou-

vislosti s úlohou Frant. C. Kampelíka v československých stycích doby předbřeznové Jan Novotný.⁵ Vztah této generace ke štúrovcům ve 30. a 40. letech minulého století popsal ve Štúrově sborníku František Jordán.⁶ Jejich práce počínají údaji o stycích české obrozenecké generace na Moravě se Slováky od počátku 30. let 19. století. Ještě předtím, na sklonku 20. let, se však pokusil o spolupráci s Kollárovou a Hamuljakovou skupinou v Pešti František Dobromysl Trnka. O tom podává výrazné svědectví právě jeho korespondence s Martinem Hamuljakem.

Na podzim roku 1827 vykonal Trnka cestu do Pešti, kde bydlel u Hamuljakova kolegy, akcesisty uherské místodržitelské rady, Jana Koíše. Navázal zde přátelské spojení s Kollárem, Hamuljakem a dalšími. Na zpáteční cestě se vracel od Ostřihomu jihozápadním Slovenskem, přes Skalici do Brna, a na mnoha místech se seznámil s dalšími slovenskými buditeli, jako např. s kazatelem Samuelem Tesákem v Trnavě. Se zřejmými sympatiemi ke slovakizačnímu úsilí vzpomněl nepříznivě Palkovičovy „bibličtiny“, užívané v okolí Skalice. Již před slovenskými obrázky Boženy Němcové objevil krásy slovenského folklóru. Ze své zastávky v obci Šelpicích (okres Trnava) zůstavil výstižné i umělecky cenné vyličení slovenských přástek. Všude se zajímal o slovenské lidové písně a s nadšením psal o úspěchu *Písni světských lidu slovenského* mezi prostými Slováky. Jeho popis Slovenska je naplněn upřímným citem a přátelstvím ke slovenskému lidu.

Spojení s Hamuljakovou a Kollárovou skupinou v Pešti udržoval Trnka i dále dopisováním. Informoval peštské Slováky o českém národním životě na Moravě; psal jim o svém přání vydat lidovou čítanku pro Čechy, Moravany, Slezany i Slováky, kde chtěl věnovat zvláštní pojednání uherským Slovanům, a vylíčil jim také další kulturní podniky na Moravě: zmínil se o Sušilově sbírání lidových písní, o literární práci Gallašové i o úmyslu Františka L. Čelakovského vydávat noviny pro Moravu. Stěžoval si na překážky českého kulturního života na Moravě, např. na nedostatek ruských, polských a srbských knih. V listě z 6. srpna 1828 psal o své žádosti, v níž se zasazoval o povolení katedry československé při filosofickém ústavě v Brně.

Zajímavá je též jazyková stránka Trnkových dopisů. Kdežto listy z r. 1828 jsou psány běžnou češtinou i obvyklým pravopisem — až na některé osobité novotvary, jako lichodušné mluvoslovce (rozuměj: špatné mluvnice), nemeškem (nemeškaje), nadměrný počet substantiv se základem -dušnost (nejen dobrodušnost, ale i milodušnost, blahodušnost atd.), nezvyklé obměny slov (místo venkovan venkovčan) apod., je dopis z 30. listopadu 1827, vzniklý bezprostředně po návratu ze Slovenska, psán zcela novým pravopisem (jeho zásady se později v mnohém ujaly; Trnka píše místo *au* — *ou*, místo *g* — *i*, místo *j* — *í*, místo *w* — *v* atd.) i zvláštními prostředky gramatickými a lexikálními.

Mluvnické tvary (zvláště koncovky) přejímá Trnka vesměs ze slovenštiny. Užívá akus. sing. u přídavných jmen ženského rodu tvrdého vzoru na *ú* (*špatní*) a gen. sing. u přídavných jmen ženského rodu měkkého vzoru na *ej* (nejmenšej), u podstatných jmen mužského rodu měkkého vzoru píše pak v gen. sing. *a* (hostinca), u neuter na *i* v dativu sing. *iu* (vyživeniu) atd. Po stránce lexikální však zůstává vcelku věren češtině; jen tu a tam užívá slovenských slov (lúbit, dnuka) a slovních výpůjček z maďarštiny (koč, dohán). Slovakizačním prvkem je i psaní koncového *t* v nominativě podstatných jmen ženského rodu (příležitost) a v infinitivu sloves (postupovať). Z dalších charakteristických znaků Trnkova jazyka možno uvést kolísání mezi *r* a *ř* (uradnik — uřad) a sklon ke zkracování kvantity (sedlak, Slovak). V používání slovenských tvarů a při stanovení dlouhých a krátkých slabik je však Trnka velmi nedůsledný a nerozhodný (píše sedlakov i sedlakóv, neznámých i otrhanych atd.).

Vcelku třeba říci, že u Trnky nacházíme málo nářečních prvků moravských a že jeho jazyk je tu umělým kompromisem mezi češtinou a slovenštinou, při čemž gramatická stavba je více slovenská nežli česká. V prvním veřejném projevu svých reformních jazykových snah, ve spisu *Pověrkadla Slovákov moravskouherských* (Brno 1831), přibližuje již více k nářečním formám moravským.

Vzhledem k tomu, že dopis Hamuljakovi z 30. listopadu 1827 je jedním z prvních dokladů Trnkova „nevátopického“ jazykového úsilí, ale i pro odlišení od ostatních listů, psaných obvyklým pravopisem, nepoužívám moderní transkripce. Otiskují je podle jejich původního pravopisu; odstraňuji jenom nepochybné přepisy a chyby. Zachovávám Trnkovy nedůslednosti (nejednotné psaní slovenských tvarů a dlouhých i krátkých slabik), abych neporušil strukturu jeho řeči. Jenom z přesného opisu je patrný libovolný a nevědecký ráz jeho oprav, které rozhodně nelze pokládat za vážný pokus o přiblížení spisovného jazyka lidové řeči, jak by se snad na první pohled zdálo.

I.

FRANTIŠEK DOBROMYSL TRNKA MARTINU HAMULJAKOVI,
JANU KOIŠOVI A JANU KOLLÁROVI

Z Brna 30. listop. 827

Drahocenným a laskavým priateľom i druhóm moim srdečné pozdraveni a služby priateľské. Svoju cestu do Brna vykonal jsem šťastlivě. Do Ostrihoma nahodila sa mi veľmi pěkná i laciná príležitosť — koč hraběci; kočič⁷ byl Slovak, ale zdrahal se to vyznat, až vedla mna seděci Uher mi tvrdil, že vyslovnost jeho rozeného Slovaka věstuje. Z Ostrihoma šel jsem pěšky do Parkana,⁸ kde mi bylo nocovať. Hostinský, nemotorný člověk, rodem Němec, neznámých hostův ani sobě nevěšmal. Maďarských sedlakov a otrhanych¹ pöcestnych, až mračno, v krémě se hemžilo; osobitného bytu nebylo pro mnoství trhovníkův k dostaniu. Co počat, abych bezpečno a v čistotě spočinul. Na štasti byl tu vesnický sudí, jenž i něco slovensky hovoril. Uchylil jsem sa k němu, s tou prosbou: aby mně ve svej chyži nocleh dal. On laskavě promluvil, že jestli se mi líbí, s velikým potěšením. Na jeho tváři a z jeho řeči poznal jsem, že děd jeho byl Slovak. Za nocleh nejméněj otměny nežadal. Abych sa mu nějak zavděčil, dal jsem mu trochu dohánu,⁹ — ktorýž ode mna ochotně přijal. Tita trhovci v Parkanu byli Němci z Moravy. Moja prosba, aby mna medzi seba vzjali, nič neprosněla. — Na druhý den kráčel jsem pěšky; obloha se vyjasnila a chodníky vysychaly. Najhorša cesta byla dědinami a městečkami, blata až po kolena. V hostincach všecko dva razy dražej. — U Töresketa¹⁰ prekotil moravský vozka, a nižádný z maďarských sedlakův nechcel mu pomocť; pokud im dobře nezaplátil. — K Novemu Zamku vezel jsem sa s dvoma uradnikama. Jeden z nich divil sa, že z Uher pryč sa odebirám, a žaloval, že maďarsky neumím. Plnym krkem dōvodil, že za 10—15 rokov všecko sa pomadařčiti musí, tože terazný zaměr všech stoličných uradův. Byl nepochybně pomadařčený Slovak. V Novém Zamku, poděkōvav svým dobrodějóm, zimou celý překřehlý, do hostinca jsem padil. Tu bylo studeno, hostinský karbanu hleděl, hostov sobě nevěšmal. Jakmile do slovanských krajův jsem přišel, bylo mi mnohem lehčej, bo neznaje řeč maďarskú, jako poloněný skrze maďarská místa jsem uhaněl. II. sv. narod. p.¹¹ posobil mi mnohé zábavky. Stretnuv sa se slovanskými sedlaky, čital jsem některé kúsky. A jak se veselili ti dobří lidé, jeden z nich prosil, abych tu knížku mu prodal, — ja ho poukázal na Presburk. — Najvětšiu zábavku jměl jsem v dědině Selpicach. Bylo večer, a já myslíc do hostinca doraziti, idem okolo oken osvětlených; bystro hledím, kto v izbě, ač tu vidím sbor slovanských přadlek. Zaklepav na okno, prosim, aby mna dnuka pustily, což milerády učinily. Ja, že spěv slovanský lúbim, im hovoril, a gazdu prosil, abych tu prenocovati mohel. Dal jsem na víno. Jedna gazdina uvarila mi zemčat, donesla chleba; pľalky začaly spívať, a ja co hyspansky rozkošnik v ich okolku seděl, a najmodnějšiu besedu byl bych opovrhol. Pěsně II. s. byly im z většej částky povědomy, ale samy některé znaly, nam posud nepovědomé; prosil jsem ich, aby mi je napovidaly, ale Slovačky se styděly. Abych ko zlému zdáníu príčinu nezavdal, nechcel jsem na nich uťociti, toliko tyto ot jednej mužatky jsem vymodlil.

I.

- 1) *Kdoby si bol na to myslle
keď som k vám po prve prišiel,
že by tvé uprinné srdce
bolo ach u inej v ruce,
beda mně smutnej dzevence.*
- 2) *Šak som ja to hned badala,
čim som s tebou sadávala,
že tvé srdce nepokojné
robilo vzdycháni hojné
jako tebe nepritomné.*

II.

*Ráda pijem, ráda jem,
ráda se i pristavím.
Ráda dojně kravy mám,
keď tvor kravy podoim,
potom se spat uložím.
Keď si stužek navážem,
na šuhajka otkážem.
Prindi šuhaj, prindi k nam,
neni pani doma, pan,
sama som ja v posteli,
snal by sme sa smestily.¹²*

Jedna dívka pro svoju krásu a dôvtipnosť veľmi moju pozornosť vabila; zaistě kdybych tu maleřovi predvedol, nepotřeboval by idealu. — V Trnavě navštívil jsem p. kaz. Tesáka. — Nedavno, co si pojal za ženu — Němku. Velmi laskavě mna přijal. — Abych žadosti mého priateľa p. Kollára uzadostil, zaměřil jsem do Sobotišťa,¹³ ale cesta byla velmi zlá. V dědině Horkej¹⁴ zastavil jsem sa i prenocoval u tamního p. duchovníka, který mna dobře uctil, a hraním milozvučných písniček moj pobyt upříjemnil. Přípověděl, že sbírku písní posle. — Na druhý den obědval jsem v Sobotišti, vzkazan. vykonáv, dale na Skalicu jsem putoval. Tuto připomenutí musím, že onino p. P.¹⁵ biblickému slohu a pravopisnosti jediné věria, nechcúce tomu nijak rozuměti: že má člověk postupovat k dokonalosti. Všade kde vhod, zavítala knížečka moja¹⁶ co talisman. Najvíce sa ženstvu líbila. Na moravsko-uherských stranach rovně jako čirě Slovačky spěv líbia, a pročez už napřed hojnú žeň sobě oběcám. — Na patek začal sněh strašně padat; a skoro po kolěna sněhem sa brodit musel. Dne 25. v noci došel jsem Brna. Co jsem ke svému vyživěniu umyslíl, věstuje vám přiložená oznamka. Co dale možné bude, neopominu svym časem psáti. Já toho roku i paedagogiu slyším. Hřib¹⁷ je nebožtikem. Kinský¹⁸ a Stěpnička¹⁹ špatnú naděju mi dělali, druží na opak. Posud ještě ani jednéj hodiny nemám, něktorí až po novem roce se rozmyslíti chcú. Snad se přeca něco naškytne. — Rád bych sa do gramatiky dal, a proto prosím laskavého priateľa p. Hamuljaka, aby mi rukopis moj přiležitě odslati račil. Zdejší knihkupec Trassler chce něco podniknutí. Výpisky z časopisu Gemeinnützige Blätter^{19a} velmi vhod by mně byly, o kteréž zároveň pana Hamuljaka prosím. O bych mohol svých drahocenných priateľ a pravých vlastencov, sem přesaditi! Já tu beze všej společnosti žáduje. Ti páni, kterých jen někdy a to zriadka navštívím, vašeho ducha nemajú, docela v inem živlu žiju; jediné pomyslením, že tak šlechetných miloduchov znám, z mého zamlčenia mne krisí.

Ostatně vzdávám Vám, drahocenní priatelé a uprinní vlastencové moje najsrdečnějšě díky za tolikéř laskavosti a pomoci Vaše, na které nikdy nezabudem, ale vezdy sa pričínim, abych swoim jednaním Vašu mi darovanú důvěrnost a lásku bez proměny sobě zachoval. Mé útočiště v domě velecenného priateľa p. Koiša a jeho neobyčejnú pomoc pri mém odchodu stále mám na mysli, jakož, laskavost a ochotnost převzачného priateľa p. Hamuljaka, a srdečnost dobrodušného priateľa p. Kollára, i za šťastného se pokládám, že Vás nejdražší vlastenci znám, i dověrně prosím o Vašu naklonnosť na budúcnost. — Očekáváje Vašej priateľskej odpovědi, setrvávám Vašej laskavosti

srdcem oddaný priatel

Trnka.

P. S. Prosím: upriamné pozdravení p. Matějovskému, Šoltysovi, Brličovi²⁰ a všem známým. Račte odpustiť, že tak zběžně píšu, bo nejsem ještě v poriadku.

II.

FRANTIŠEK DOBROMYSL TRNKA MARTINU HAMULJAKOVI

W Brně 20. unora 1828.

Drahocenný příteli!

S nepokogem očekávám dopisu Vašeho. Gak mé srdce přilnulo k Wám, ke panu Kollárowi, též panu Koišovi, nelze dostatečně wypsati. Waše wšestranná dobrota i slowenská milodušnosť nawěky newygdou mi z paměti. Po swém do Brna příchodu, psal jsem Wám

nemeškem, totiž ke konci listopadu m. r. — zdali gste psanjčko mé obdrželi? Tušjm, že ne, sice by dobrotiwá ruka Waše několiká rádečkú 'pro mou útěchu byla m' zastala. Anebo se mrzjíte, že na kwap, nowou prawopisnostj a na špatněm papiru gsem psal. Gestli to přjčinou Wašeho mlčenj, prosjm, promiňte, stalo se to w tjsni okoličnostj, a z horliwosti, aby odpornostem prawopisnjm záhy gsme wzdorowali.

Co se týče mého nynějšjho postawenj, wyznati mohu, že progde, a že slunce náděge přjzniwě se okazuje. Djka nebi! Mám toliko důchodků, že pořádně strawou, bytem i šatstwem zaopatřen gsem. Snad se m' podařj m'g záměr o zwelebowánj našj materčiny we zdegšjm okolí.

Knihukec Trassler wybádnul mě, abych sepsal noworočnj čjtanku pro lid. Milerád tomu gá se podrobil. Tato čjtanka podle mého zdánj wěnowána bude gak Čechům i Morawanům tak Slowákům i Slezákům. 1) Předměty budtež k vlastenecké známosti zeměpisné. 2) Události zwláště z děgepisů a letopisů našich. 3) Prawidla rozumu, zkušenosti, zmrawilosti. 4) Neobyčegnosti mezi člověky, zwjřjaty a rostlinami. 5) Neobyčegné ukazy we přjrozenosti. 6) Wýstrahy. 7) Powěsti a powjdky. 8) Nápisy mrawokáratelné. 9) Znamenitosti ginozemské. — Ke konci rádl bych aspoň 3 wybrané pjsně swětské (1 českou 2. morawskou 3. slowenskou) a hudbickami a nápewami pripojil. Z té přjčiny prosjm Wás, anebo pana Kollára, aby pana Koťjho [?] mym gmenem i pozdrawenj m' notu k pjsni Teče woda, teče mutná, přečo že gsi atd.^{20a} — požádati rádl. Čjm skoregi tu anebo mimo tu geště giných obdržjm, bude tjm milegi nám. Pan Trassler niždáněho nákladu neopomine.

Na naše spolubratce w Uhersku, w tom spisu, mám osobitně zřenj; i douřám, že mé pogednánj o Slowacich; též ostatnj věci Wám se zaljběgj. Degž nebe, aby se tato národnj knjžečka na budoucnost udržela; s co gen býti mohu, wše na oltář našj společné wlasti s upřjmnostj slowanskou polořjm. Wašj porady a wýstrahy obapolně wezdy použitj chci.

Pan Kinskj nepochybně bude prefektem na zdegšjm gymnasiu; gest m' nakloněn, pětj gho neylepšjch lekcj gsem dostal. Poroučj se gak Wám též panu Kollárowi. 2. swazek pjsnj sl. welmi se mu ljbj, a co mne těšj, že z ruky w ruku přecházj, i do wrchnostenských domů. Mezi zdegšjmi uřadnjky gsou mnozj našj materčine náchylni, zwláště pan gubern. rada Smit, p. fiskus Bager; w panu prof. Jodlowi²¹ wjborného wlastence máme, i často ho nawěštěwugi. On se Wám i p. Kollárowi poroučj.

W ty dni zadám prosbu z strany weřegně školy česko-slowanské w Hrně. W Holomouci má býti weřegná professura českoslowanského gazyka; a stawowě rádi by w Brně gi zalořili.

Opětně dwornj narřenj: aby negen nižšj, ale i wyššj uřadnjci dokonalou známost gazyka českého wykázali a to bez wygmtuky; též každý čekaneč professurnj musj před konkursem zákonně swědectwo o úplném poznánj českoslowanského gazyka předlořiti.

Z mých záků wytečnějšj gest: pan baron z Kynburga a prwnj kragksj komisar.

W Blučině neďaleko Brna řige znamenitý wlastenec Wác. Pešina.²²

Něgaký Sušil,²³ kátolický duchownjck, sebrá pjsně morawské. Galax²⁴ sebral powěstky morawské, ale posud gsou w rukopisu, protože duplikáty se žádagi, a on už wěkem sešlý ke přepjswánj nemá chuti.

Gak slyšeti, tedy při každém uřadu kragksém má budoucně překladač skoušený z obou gazyků ustanowen býti.

Co se děge se 3. swazkem pjsnj swětských lidu sl.? Též co sbjрка pořekadel obmýšlj?

Kěž m' ptáčj křjdlá [narostou], abych na hodinku k Wám si zaletěti mohl. Waše prostosrdčečnost a blahodušnost gest m' drahým kořenjm.

Co se děge w Pešti? Rád bych o osudu našich dobrowěstů něčo uslyšel.

Gak se má pan Peten?²⁵ We Wjdnj we protestantském semeništi ke cti G. M. krále o Geho narozeninách české wěnowky se prowodily.

Brno ge sjdlo morawské wlády a nenj tu školky slowanské; we kostelech gen časně ráno, a to pro čeládku, český se kaže. Duchowěnstwo ge newzděláno we swém gazyku, po městečkách a dědinách až hnusno naše materčina se ořywá. Snad se konečně to napravj.

Pan Štěpnička dostal se za assesora bankalnjho sem. Nynj trawestuge Iliadu. P. Turinskj²⁶ ge syndikusem w Mikulowě, neďaleko Brna.

Wydawatel německého kalendáře Jurende²⁷ lituge, že neumj česky, geho známost ge m' přjgenná i prospěšná.

Polořenj zdegšjho města ge zauřjmawě. Powětrnost ge zdrawá, okolř přelibostně, wšude ozyw slowanské rozljhagj se. W Brně ge mnoho cizozemských femeselnjků opustiwšjch domáčj ohnisko, aby w lúně našj wlasti se ohřáli; gegich pánowitost ge k newystánj; přicházeg m' gako hadi namrzlj, nade kterjmi smilowal se dobrodušnj wenkowčan w buge.

Předewzal gsem si, buď zgara, anebo na geseň. Wallaské spolubratce nawěštiwiti. U nich gazyk i obyčege slowanské w čistotě se udržely. Pjsně gegich gsou wjborné a slowanským w dokonalosti neustupugj. Něgaký Maniak wydal w němec. spisu: Taschenbuch für Mühren²⁸ —

pogednánj o nich i některé pjsně světské gegich, než Bohu žel! Že ty pjsně w německém přeloženj toliko bez půwodnjho gazyka předložil, i že mrawy Wallachů neprávě posuzuge. Tak loudj pawjm perjm okrášenj a přeucený Slowan. Gak možno děginám a národopisu vlastenskému posloužit, newšmage si národnjho gazyka? To gest o barwách souditi slepému. —

Gestli se udá příležitost, tedy prosjm, kdybyste ráčil můg rukopis Gramatiky a Znamenitosti Slowanské ze přjloh budjnských mi zaslati.²⁹ Bohdá, že dobré wydagj owoce.

Naše wrchnosti, zemani a knjzata všjmagj sobě gazyka domácjho; snad ta doba konečně přišla: že se nahljžj, že gazyk vlastenský má wjce přednosti než cyzostranrý francouzský, anglický a wlaský; a že užitečněgi, když s našimi kraganj we vlasti rozmlouwati můžeme, nežli abychom newděk, penje wyhazowali na knihy a lichodušné mluwoslowce, kterýmž ani po desjti rokách náležitě nerozumjme.

Ó prosjm, račte ni o všem, příležitostně psáti. Wáš dopis bude ni potěchou newýslnou. W osobnosti Wášj mluwilo srdce k srdci, ale nynj nemám s kým bych tako rozmlouwal. Aspoň pjsenně, když nelze ústně.

Ráčte se na všem dobře mjiť

Wám

srdcem oddaný

Trnka

Upřjmné pozdrawenj panu Kollárovi, Koišowi, Matěgowskému, Soltysowi a druhým. Na adresu pište k dodánj u knihkupce Trasslera.

III.

FRANTIŠEK DOBROMYSL TRNKA MARTINU HAMULJAKOVI

W Brně 6. lipna 1828.

Drahocenný přjtel!

Na utěšené psanjčko Waše ze 20. m. m. odpowjdám, že častokráte gsem ge četl a w duchu při Wás byl. Aě mne ustawičně trápiło, že tak dlouho nižádného ohlasu od Wás neslyšjm, mé tušenj přece mi šeptalo, že konečně odpowěď mi zawjťá!

Co do katedry Českoslowanské wěc takto rozpoložena. Gá prosil wys. vládu mor., aby se mi dowolila třikráte týhodně na ustawu filosof. w Brně učiti gazyku českoslowanskému. P. biskup gakožto ředitel filosof. ustawu schwáil můg umysl, a gubernium tu záležitost se swým dobrochtěnjm do Wjdně poslalo. Mysljm, že gestli ne weřegná, aspoň prywatná škola [by] se mi donesly.

W Olomouci p. arcibiskup weřegnou školu českoslow. wymáhá. Zde začjná se čeština rozšjřowati.

Waše poroučenj mým zdegšjm známým Slowanům gsem wyřjdl, a oni nápodobně úcty swé Wašnosti wzkazugj.

Gestli Wám mé rukopisy negsou k potřebě, prosjm račte ge po něgakém trhownjkowi aneb wjnaři sem zaslati.

Prosjm račte i mé názwy wýchownické prohlédnouti, a dá-li se co naprawiti, anebo z ruského, polského dodatí.

Tu snad časem mohli bychme slownjk důkladný německo-českoslowanský podniknouti? Pan pf. Richter³⁰ Wás upřjmně pozdrawugj, se mnou zve Wašnost ke přjspjwánj našemu Djtkomitě.³¹ Tu wšeco podle žádosti Wášj se opatřj.

Čeho se nám nedostává neywjce, gsou spisy wšeslowanské! Tuť ani slownika, ani gině knihy ruské, polské, srbské.

Přiložené psanjčko po přečtenj račte našjm přátelům doručiti.

S tjm w duchu Wás ljbage i Wám dobrořeče za Waši naklonnost, setrwám we wjđ uctiwosti

Wám

srdcem oddaný ctitel a přjtel

Trnka

Pozdrawenj všem dobrým a milým.

IV.

FRANTIŠEK DOBROMYSL TRNKA MARTINU HAMULJAKOVI

w Brně 18. pros. 1828

Příteli welemilý!

Konečně Waše mlčenj sám přetřhnouti musjm; nedegme trávě růsti na cestě přátelstwj. Na můg dopis nedáno mi posawád odpowědi. Račte na důkaz mé lásky i šetrnosti k Wám několik wýtisků mého Přehledu české mluwnice³² ochotně přigati, též s panem Kollárem i Safarjckem, p. Koišem, Matěgowským, Petenjm se sdělití.

Počtám we swém učilišti 13 učňů, každý počátek býwá truden, buďme rádi, že aspoň tolik.

Gak se má náš drahocenný p. Kollár, tato hwězda w literatuře slowanské? Ó by ho přízwniwá osudu ruka w luno poklidu i útěchy umjstila.

Gak se dařj panu Koišowi a všem mi welemilým?

Čelakowský mi psal, že prosj vládu zemskou o wýsadu k wydáwánj nowin pro Morawu. Zdá se mi tento umysel geště newčasným!

Co stogj Srbský letopis? Sepsal gsem i malou mluwnici českoslowanskou pro školy obecné, co tomu řjkáte, co druzj? Sbjrka dobro- i vlastnomluwů gest také pohotowé.³³

Gestli po poště mnoho by nestálo, račte powědomé rukopisy mně sdělití, rád bych i do gara česko-německou čjtanku sepsal, do nj pak ze slowanských powjdek (anekdot) i znamenitostj něco přjmjsil; nemožno-li tam Slowacká pořekadla wydati, zde je wydáme.³⁴

Co tam slowanského se wýtiskne, několik wýtisků bezpochyby tu odbudeme, neboť duch národnj opět se zotawuge.

Nauka wýchownj podle Mildeho³⁵ a giných wýborných obrazowatelů³⁶ též očekáwá doby swé!

Ostatně žádám Wám i všem přátelům štastného Nowaroku a sobě Wašj lásky.

Trnka

Odpowěď Waše bude mi nebeským poselstwjm! Račte po diližansi³⁷ psáti. (Můg byt je w návěstj udán.) Tak zároweň list Wáš i spisy dostanu. P. p. prof. Richter, Jodl, Kinský, far. Pešina i Holásek³⁸ upřjmně pozdrawugj.

Trnka

Poznámky a vysvětlivky

¹ Tzv. moravskému separatismu byla dosud věnována jediná větší práce z péra Miloslava Hýska, *Dějiny tzv. moravského separatismu*, CMM (Časopis Matice moravské) 1909, str. 24—51 a 146—172. Jeho wýwody možno — s přesnější společenskou analysou — vcelku přjmout i dnes, zejména pokud se týkají wývoje moravského separatismu od r. 1848, kdy se moravský separatismus stává hnutím politickým a je výrazem protinárodních a klerikálních snah.

² Nejnověji srov. k tomu studii Jana Novotného, *K úloze Františka Cyrila Kampelika v česko-slovenských vztazích v době předbřeznové*, CMM 1957, č. 3—4, str. 260 n. a souhrnnou práci téhož autora *O bratrské družbě Čechů a Slováků za národního obrození*, Praha 1959, str. 89—100.

³ Při používání termínu „jazyk moravský“ od Monseho k Stachovi, Fryčajovi a dalším — jak správně upozornil již Miloslav Hýsek (l. c., str. 27) — šlo vesměs jenom o zaměňování pojmu teritoriálního za pojem etnický.

⁴ Obdobnou situaci pozorujeme např. u Maďarů, kde úsilí o vytvoření moderní spisovné maďarštiny, známé pod jménem hnutí jazykové obnovy, naráželo na přelomu 18. a 19. století na prudký odpor „školy debrecínských gramatiků“, která wnucovala celonárodnímu jazyku dialektismy a provincialismy, obvyklé v maďarských nářečích východních Uher. K dějinám maďarské jazykové obnovy srov. velkou syntetickou práci Vilmosa Tolnaie, *A nyelvújítás (Jazyková obnova)*, Budapest 1929, a nejnověji též kolektivní dílo maďarských literárních historiků *A magyar irodalom története 1848-ig (Dějiny maďarské literatury do r. 1849)*, Budapest 1957, str. 275 n.

⁵ Viz. pozn. 2.

⁶ František J o r d á n, *Mladá česká obrozenská generace na Moravě a štúrovi před březnem 1848*, sb. Ludovit Štúr, SAV, Bratislava 1956, str. 405—421.

⁷ koč, kočíš — vůz, vozka (z maď.).

⁸ Parkan — Parkány, dnešní Štúrovo na jižním Slovensku.

⁹ dohán — tabák (z maď.).

¹⁰ Tereske (slovensky Tereška) — maďarská obec v novohradské stolici.

¹¹ *Písne svetského lidu slovenského v Uhřích*. Svazek druhý. V Pešti 1827.

¹² Tuto píseň pojal později Kollár do *Národních zpíevanek* (svazek druhý, Pešť 1835, str. 379—380).

¹³ Sobotiště — městečko nedaleko Senice.

¹⁴ Hórka — slovenská dědina v okrese Púchov.

¹⁵ p. P. — páně Pálkovičov.

¹⁶ knižčka moja — druhý svazek *Písni svetských lidu slovenského v Uhřích*.

¹⁷ Hřib — Václav Hřib (1760—1827), český obrozenský spisovatel; rodák z Hlinska, na sklonku života oficiál zemské úctárny v Brně. Zabýval se otázkami prosodickými a v roce 1813 vydal spisek *Vědné myšlenky vlastenecké v rytmu, jakož okus českého veršovníctví*.

¹⁸ Kinský — František Dominik Kinský (1777—1848), významný obrozenský pracovník na Moravě, profesor brněnského filosofického ústavu. Překládal Homéra, Horáce, Lessinga aj.

¹⁹ Stěpnička — František Bohumír Stěpnička (1785—1832), český básník, stoupenec přízvukové prosodie. Autor sbírky *Hlas lýry české* (2 sv. 1817—1823).

^{19a} *Gemeinnützige Blätter* — populární vědecký časopis vydávaný v té době v Bratislavě.

²⁰ Matějovskému, Soltysovi, Brličovi — Samuel Matějovský, učitel slovenské evangelické školy v Pešti, a pešťský advokát Jan Soltys pomáhali Kollárovi sbírat materiál pro jeho *Národní zpíevanky*. Ignjat Brlič (1795—1855), chorvatský spisovatel, přívrženec illyrismu. R. 1833 vydal v Budíně spis *Grammatik der illyrischen Sprache* a napsal mimo jiné také studii o Janu Kollárovi (*Život i dela Jana Kollára*, Neven 1852, č. 12).

^{20a} Tato píseň byla uveřejněna v prvním svazku *Písni svetských lidu slovenského v Uhřích* (Pešť 1823) na straně 94—95.

²¹ Panu prof. Jodlovi — Jan Jodl (1791—1869), gymnasiální profesor v Brně; zabýval se studii historickými a lingvistickými.

²² Wác. Pešina — Václav Michal Pešina z Čechorodu (1782—1859), člen brněnské buditelské skupiny Františka Dominika Kinského. V l. 1819—1832 farář v Blučíně u Brna. Od r. 1832 redaktor časopisu pro katolické duchovenstvo.

²³ Někajký Sušil — František Sušil (1804—1868), vynikající sběratel lidových písní. Jeho životním dílem je sbírka *Moravské národní písně* (I. vyd. Brno 1835).

²⁴ Galaš — Josef Heřman Agapit Galaš (1756—1840), přední moravský buditel a spisovatel; jeho nejvýznamnějším dílem je básnické vylíčení života a obyčejů moravského lidu *Múza moravská* (vyšly dva díly 1813—1825, třetí zůstal v rukopise).

²⁵ Pan Peteri — Jan Salamoun Dobroměr Petěň (Petényi) (1799—1855), slovenský přírodovědec a sběratel lidových písní, přítel Františka Palackého. Od roku 1826 evangelický kazatel v Cinkotě, na sklonku života kustod Národního musea v Pešti.

²⁶ P. Turinský — František Turinský (1796—1852), český básník a dramatik; jeho nejvýznamnější dílo je tragédie *Angelina* (Hradec Králové 1821).

²⁷ Jurende — Karl Joseph Jurende (1780—1842), německý spisovatel a novinář moravský. V letech 1827—1836 vydával v Brně v celém Rakousku proslulý kalendář „Vaterländischer Pilger im Kaiserstaate Oesterreich“.

²⁸ *Taschenbuch für Geschichte Mährens und Schlesiens* vydával Řehoř Volný v Brně v letech 1826—1828 a uveřejňoval tam kromě studií historických a topografických i častá pojednání o lidové tvorbě.

²⁹ Trnka má tu zřejmě na mysli práci, již vydal později pod názvem *Knihla cvičná jazyka slovanského v Čechách, Moravě a uherském Slovácku* v Brně roku 1830. Z této zmínky možno soudit, že rukopis práce zamýšlel Trnka původně uveřejnit v Hamuljakem připravovaném časopise Budinský Prátel, jež měl podle Milana Hodži (*Česko-slovenský rozkol*, Turč. sv. Martin 1920, str. 95) vydávat sám Trnka po dohodě s Pešťskými Slovany. K tomu srov. i článek Marie Vyvíjalové *Hamuljakovy snahy o literární časopis a politické noviny*, Historické štúdie IV, Bratislava 1958, str. 61—62.

³⁰ Pan pf. Richter — Benedikt Richter (*1791), profesor pedagogiky a theologie na filosofickém ústavě v Brně.

³¹ Snad tu míní Trnka časopis Přítel mládeže, který vydával od roku 1823 v Praze J. L. Ziegler. S Zieglerem udržoval jak Trnka, tak Hamuljak živé styky. Trnka se s ním poznal ještě za svého pobytu v Hradci Králové, kde mu připsal svou prvotinu *Zpěv ke cí*

J. L. Zieglera (Hradec Králové 1817). O Hamuljakově přátelském vztahu k Zieglerovi svědčí rozsáhlá korespondence z let 1825—1829, uložená v archivu Slovenského národního múzea v Martině.

³² *Übersicht der böhmischen Declinationen und Conjugationen mit Anmerkungen und Beispielen*, Brünn 1829.

³³ Miněn zde Trnkův spis *Sbírka dobro- i vlastnomluví s poznamenáním obyčejných chybnomluví i s opravením jejich*, který vyšel v Brně roku 1830.

³⁴ To se také stalo. *Pořekadla Slovákův moravsko-uherských* byla vydána na vlastní Trnkovy útraty v Brně u Trasslera roku 1831. Jako první veřejný projev Trnkových reformních jazykových snah, kde Trnka již plně uplatnil své zmatené teorie o česko-moravsko-slovenském jazyku, vyvolaly ostrý posudek Františka Palackého v *Musejníku* 1831, sv. II, str. 234—235, inspirovaný odmítavým stanoviskem Jaroslava Langra. Langer se vyjádřil ve veřejné odpovědi na soukromý dopis A. V. Šembery (Čechoslav 1831, sv. 5, str. 37), v němž Šembera hájil návrhy Trnkovy.

³⁵ *Podle Mildeho* — Vincenc Eduard Milde (1777—1853), profesor pedagogiky na universitě ve Vídni. Výtah z jeho hlavního díla *Lehrbuch der Erziehungskunde* (2. sv., Wien 1811—1813) byl od roku 1814 povinnou učebnicí na rakouských školách.

³⁶ *obrazovatel* — pedagog, vychovatel (z ruštiny).

³⁷ *diližans* — dostavník (z francouzštiny).

³⁸ *Holásek* — Josef Holásek (1787—1844), český spisovatel na Moravě. Od roku 1821 administrátor a později farář v Blansku. Do češtiny přeložil např. knihu Tomáše Kempenského *O následování Krista*.

К ВОПРОСУ О СЦОШЕНИИХ ФРАНТИШЕКА ДОБРОМЫСЛА ТРНКИ СО СЛОВАКИЕЙ И ВЕНГРИЕЙ

Переписка Франтишека Добромысла Трнки и Мартина Гамуляка 1827—1828 гг., хранящаяся в архиве Словацкого национального музея в Мартине, содержит ценные данные о сношениях интеллигенции чешского „возрождения“ в Моравии с группой Коллара и Гамуляка в Пеште и дают некоторые новые аспекты для оценки т. наз. моравского сепаратизма и, в особенности, в отношении его значения для словацкого национального движения.

Путешествие Франтишека Добромысла Трнки по Словакии и Венгрии осенью 1827 г. по своему времени является более ранним событием, чем все до сих пор известные попытки чешской генерации „возрождения“ в Моравии установить непосредственные сношения с деятелями словацкого „возрождения“.

Р. П.

SOME NOTES ON F. D. TRNKA'S CONNECTIONS WITH SLOVAKIA AND HUNGARY

The correspondence between F. D. Trnka and M. Hamuljak from the years 1827—1828, deposited in the archives of the Slovak National Museum at Martin, contains some important data concerning the connections of the Czech National Renaissance intelligentsia in Moravia with Kollár's and Hamuljak's group in Pest. It also gives an impetus to a new evaluation of the so-called Moravian separatism, especially as far as its significance for the Slovak national movements is concerned.

F. D. Trnka's journey to Slovakia and Hungary in autumn 1827 preceded all till now known attempts of the young Czech National Renaissance (XIXth century) generation to be in personal touch with the Slovak revivalists.

R. P.